

Boekbesprekingen

Borg, Meerten ter, Erik Borgman, Marjo Buitelaar, Yme Kuiper en Rob Plum (red.), (2008), *Handboek Religie in Nederland, Perspectief – overzicht – debat*, Zoetermeer: Meinema, 535 blz., ISBN 9789021141886, € 37,50.

Terwijl in Nederland op hoog niveau onderzoek naar religie wordt gedaan, ontbreekt het velen in het maatschappelijk beroepsveld aan zelfs maar elementaire kennis van religieuze stromingen, hun overtuigingen en gebruiken, hun organisatievormen en maatschappelijke praktijken. Journalisten, beleidsmakers en -medewerkers, politici, bestuurders, studenten, vrijwilligers en professionals zouden beter moeten weten – zo was de gedachte achter het *HRiN*. Dit handboek zou toegankelijke informatie moeten bieden en tegelijk concepten moeten aanreiken om de diverse verschijnselen en ontwikkelingen te interpreteren.

Hoewel het boek wordt gepresenteerd als een opvolger van het Handboek *Godsdienst in Nederland* (1992) onder redactie van (wijlen) Hein Schaeffer, is het evenzeer een uitvloeisel van de verkenning van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid *Geloven in het publieke domein* (2006). Hierin werden tamelijk uiteenlopende bijdragen bijeengebracht om aandacht te vragen voor de feitelijke en gewenste publieke rol van religie. Projectleider Rob Plum heeft vervolgens het plan opgevat om op een meer inleidende manier de veelheid aan religieuze verschijningsvormen en visies op religie aan een breder publiek te presenteren en uit te leggen. Vervolgens vond hij aansluiting bij FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, dat de presentatie van het Handboek het startsein liet zijn voor zijn kenniscentrum Religie en Samenleving.

Met deze pedagogische opzet verschilt deze uitgave van de encyclopedische handboeken *Wegwijs in religieus en levensbeschouwelijk Nederland* (2000) en *Handboek Christelijk Nederland* (2008) van Hoekstra en Ipenburg enerzijds en van de congresbundel *The Dutch and their Gods* (2005) anderzijds. Wat deze opzet wel heeft opgeleverd is minder gemakkelijk aan te geven – hetgeen de inleiders ook grif toegeven. Deel 1 bestaat uit behoorlijk diepgaande overzichten van theoretische (secularisatie) en conceptuele (definitie van religie) kwesties en twee informatieve exposés, één cultuur-historische en één op grond van de surveys van het Sociaal en Cultureel Planbureau, *God in Nederland*, en de twee (zeer verschillende) kwantitatief-empirische bijdragen in de WRR-verkenning. (De resultaten van de European Values Study (EVS) worden helaas niet vermeld). Deel 2 belicht de stand van zaken en ontwikkelingen in de religies die in Nederland voorkomen (114 pagina's christendom, 41 pagina's islam), de religiositeit die daarbuiten nog valt waar te nemen en de onthouding van religie. Deel 3 is een bonte verzameling van beschouwingen, onderzoeksartikelen, positioneringen en overzichten met betrekking tot maatschappelijke kwesties waar religie een rol in speelt.

Een echt handboek levert dit alles niet op: daarvoor ontbreekt de systematiek en zijn de bijdragen te divers. Ik vermoed dat menig journalist niet direct warm wordt van een

ingewikkelde verhandeling over transcendentie naar de inzichten van Marcel Gauchet als allereerste hoofdstuk. Encyclopedisch van karakter is dan weer een bijdrage over oosters-orthodoxe kerken, terwijl elders het reëel bestaande humanisme en atheïsme weer nauwelijks aan bod komen omdat de betreffende auteurs hebben gekozen voor een filosofische, respectievelijk ideeënhistorische invulling. Overlappingsen zijn er her en der ook: de definitiekwestie, esoterie, evangelisch en orthodox christendom komen twee keer aan bod. Het tweede deel bevat een informatieve en prettig leesbare bijdrage van Hijme Stoffels over het protestantisme, met een handig schema van de vier protestantse stromingen, precies zoals je zou verwachten in een boek voor *dummies*. Een mooie, passende bijdrage van James Kennedy in het derde deel behandelt de invloed van religieuze overtuigingen op politieke standpunten over rechtvaardigheid en goed leven.

Een meer beknopt, zakelijk en uniform handboek ware nog meer welkom geweest, maar het is goed dat deze bundel er is. Zesendertig auteurs, merendeels academici, bieden inzicht in de verscheidenheid en de maatschappelijke betekenis van religie in Nederland in al haar breedte. De kloof tussen gespecialiseerd wetenschappelijk onderzoek en de, sterk gesecculariseerde, nieuwe generatie professionals kan zo enigszins worden gedicht. Hopelijk kan de discussie over de maatschappelijke omgang met religie nu op niveau worden voortgezet.

Kees de Groot

Tilburg

Hermkens, Ana-Karina, Willy Jansen & Catrien Notermans (eds) (2009), *Moved by Mary. The Power of Pilgrimage in the Modern World*, Aldershot: Ashgate Publishing Ltd, 267 pp., ISBN (Pbk) 9780754667926, £16.99.

Maria is een megaster geworden, ondanks de zich op vele terreinen voordoende secularisatie. Oude en nieuwe bedevaartsoorden trekken steeds grotere aantallen bezoekers. Wat de bezorgers van deze bundel opvalt, is dat er toch weinig aandacht van sociale wetenschappers is voor het verschijnsel pelgrimage, en dat terwijl Maria voor vele bedevaartgangers en anderen een antwoord geeft op de huidige, door modernisering veroorzaakte problemen. *Moved by Mary*, gebaseerd op bijdragen aan een in 2007 gehouden conferentie aan de Radboud Universiteit, wil juist daaraan aandacht schenken. De stof is verdeeld in vier grote delen, voorafgegaan door een Inleiding en afgesloten met een Epiloog.

In de inleiding wordt het thema van de bundel besproken en het begrip beweging uitgelegd. Centraal staat de vraag hoe mensen Maria's bovennatuurlijke krachten aanwenden om hun problemen in en met de moderne maatschappij het hoofd te bieden (empowerment). Maria wordt vaak gezien als degene die zich solidair verklaart met de onderdrukten, de gemarginaliseerde groepen (vrouwen, etnische groepen, ouderen) in